

GÉHER ISTVÁN

1940–2012

*„...it will be the silence, where I am, I don't know, in the silence
you don't know, you must go on, I can't go on, I'll go on.”*

(Samuel Beckett)

Elhunyt Géher István egyetemi tanár, irodalomtörténész, esszéista, műfordító, költő. (Vagy ahogy sejtésem szerint ő szeretné a titulusok sorrendjét: költő, műfordító, esszéista, irodalomtörténész, egyetemi tanár.) Sír-felirata, melyet maga szedett versbe egy tréfás pillanatában, második verseskötetében, az 1984-ben megjelent *MI VAN, CATULLUS?-ban* olvasható:

*„kultúrát terjesztett: nem mindig fizetésért.
műsorozott rádión. könyvet utószavazott.
lépett több dobogóra. tovább-képzőt vezetett. és
hitt a szavakban: ezért méltán porlad alant.”*

Amikor először láttam, nem úgy festett, mint aki több is, más is lenne, mint amit ebben a fanyarul önkicsinylő jellemzésben állított magáról. 1969 őszén volt ez (potom negyvenhárom éve, úristen), a Bölcsészkar Pesti Barnabás utcai épületének negyedik emeletén, az Angol Tanszéken. Néhány év középiskolai tanárkodás, majd könyvkiadóbeli szerkesztői munka után került az egyetemre, neve „megbízott előadóként” bukkant fel a meghirdetett tanórák listáján. Harmadéves angol szakosként vettem fel az egyik kurzusát, az akkori szóhasználat szerint „kötelezően választható speciális kollégiumként”. Az órán, amelyről hamarosan kiderült, hogy én leszek az egyetlen hallgatója, egyben Géher (akkor még Geher) István legelső egyetemi tanítványa (ahogy múltak az évek-évtizedek, ezek léptek a nyomomba, lelkesen, tömegesen, sőt tolongva), vastag fekete keretes szemüveget viselő, zakós-nyakkendő, felnőtt, sőt öreges külsejű figura fogadott (ő huszonkilenc éves volt akkor, én huszonegy), konzolidált, hibátlanul udvarias, tüntetően rendezett külsejű és – mint idővel észlelhettem – ugyanilyen kilengésmentes életvitelű férfiú. (Nagyjából mindannak ellentéte, ami én voltam akkor. Vagy amit én hittem magamról, hogy vagyok, akkor.)

Tanítványa lettem tehát, aztán kollégája és szép lassan a barátja is. Megfigyelhettem: gondosan kivitelezett polgári ábrája voltaképp a csendes lázadás álcája volt. *A homo domesticus* – ahogy egy alkalommal igaz barátja, Papp Zoltán, a korán elment nagyszerű műfordító-irodalmár titulálta fülem hallatára – „a lelke mélyén” (ahogy az ostoba, amúgy praktikus közhely szól) minden volt, csak nem kötelességtudó, decens polgár és családapa – miközben persze decens polgár és családapa volt, s ne kételkedjünk: őszintén.

Talán maga sem sejtette, de lényének e miatt a rejtett kettőssége miatt került egész életére *faséba* bizonyos sarkalatos polgárerényekkel. A kötelességtudás rutinját például, a folyamatos mindennapi munkát, a tartós iparszerű működést nehezen viselte. A tanári pályával kötelezően együtt járó papírmunkától látványosan szenvedett. Irodalomtörténészként valóssággal kényszerítenie kellett magát, hogy megfeleljen a „szakmai előmenetel” munkaköri követelményeinek: azaz kellő számban és megfelelő ütemben állítsa elő az idézetekkel, jegyzetekkel és hivatkozásokkal felszerelt szaktanulmányokat, konferencia-előadásokat és a fokozatszerzési kényszer követelte doktori, PhD- stb. értekezéseket. Legendás rádiós esszéit gyakran a Bródy Sándor utcai épületben, a felvétel előtti utolsó pillanatban fejezte be – bevette magát egy csendes folyosói szegletbe, ott írta meg az utolsó mondatokat. (Hogy *hány* mondat hiányát kellett ilyenkor sebtében pótolnia, ennek elegyes a legendáriuma. Volt, hogy az *egész* esszét a helyszínen írta meg, húsz-harminc perc alatt, állítják többen.) Halogatott, megbízatásait gyakran visszamondta, határidőket lépett túl. Mintha a „munkát” ő a szó eredeti szláv jelentésében értette volna: „kín”, „gyötrelem”, emberhez igazából méltatlan és nagyon nem esztétikus dolog.

Volt ebben valami szellemivé szublimált „úriember”-tempó, a „dzsentri” könnyedsége a „polgár” görcsős gúzulásával és célirányos nyomulással szemben, a verejtékes igyekezetnek még a látszatát is kerülő arisztokratikus *sprezzatura*, a könnyed rögtönzés, a huszárcsíny életreceptje. És persze mindennek a lehangolóan praktikus és gyomrot szorongató ellentéte is, a polgári megélhetés polgáriasanál is elemibb kényszere, a szorongás a holnapért, a családi életközeg fenntartásáért: a napi „dolog”, amit mégiscsak el kell végezni valahogy. (Ez a feszültség hivatali és szakmai pályafutásának is a kárára volt: az egyetemi és a szakmai ranglétra fokain kínos lassúsággal lépdelt felfelé, a publikus elismerés – a professzori kinevezés, a József Attila-díj – mind méltatlanul későn érkezett meg életében.)

Az alkat persze olyan, amilyen: van, aki *lenni* szeret, van, aki *tenni*. Géher az előbbieik közé tartozott: lenni akart, jelen lenni, létevel és jelenlétével hatni. Ott volt elemében, ahol önmagát mintegy *előadhatta*, ahol igazából maga a *működés* a *mű*, s nem annak a működő alanyról leváló, papíron holtta rögzülő tárgyas produktuma: a katedrán, az előadóteremben, a mikrofon mellett, a kamera előtt, olykor egyenest a színpadon is. (Évtizedeken át lépett fel Mikulásként az Európa Könyvkiadóban, és mindig hatalmas sikere volt vele; ifjúkorában a Szolnoki Színház dramaturgjaként szívta a színpad levegőjét; utolsó éveiben lényegében áthelyezte magát és működését a Színház- és Filmművészeti Egyetemre; költői műveit szívesen és jól adta elő szakavatott színésztársakkal közreműködve, az ő egyenrangú partnerükként; még William Shakespeare-t, igazi kedvencét és titkos szellemi-lelki Másikját is eljátszotta, emlékezetesen, egy amatőr produkcióban.) Megvoltak benne az ilyesmihez szükséges hisztrionikus készségek és képességek: gyönyörűen szavalt, s amikor felolvasott – a maga kicsit kántáló, papos-prédikátoros hanghordozásával – a hallgatóság nemigen tudta, persze nem is akarta kivonni magát a hatása alól.

Ez a hanghordozás nem csupán a jelenlét kelléke vagy a hatás eszköze volt nála. Lényében és működésében is volt valami papos. Egyetemi fogadóórán egymásnak adták a kilincset a költészettani problémáikkal vagy életvezetési gondjaikkal – ez a kettő Géher szemében sohasem vált el egymástól – hozzá forduló diákok. Ilyenkor, a folyosón türelmesen a sorokra váró egyetemi hallgatók láttán, a tanszék cinikusai össze-összesúgtak: „Pista megint gyóntat.” Valóban, nem csupán szellemi, hanem egy kicsit – vagy nem is olyan kicsit – lelkiatyja is volt tanítványainak, közülük azoknak is, akik az ő évtizedeken át üzemeltetett szerda délutáni műfordítói szemináriumain nevelődtek költővé, és tanulták ki a mesterséget, de azoknak is jutott ebből a lelki istápolásból, akik más formában kaptak tőle szakmai segítséget, jó tanácsokat költészetük műveléséhez. Hosszú a névsoruk: Ferencz Győző, Mesterházi Mónika, Nádasdy Ádám, Szabó T. Anna, Lázár Júlia, Gerevich András, Varró Dániel, Imreh András, Rác Péter, Schein Gábor, Gál Ferenc, Szlukovényi Kata...

A tiszta működést, az arisztotelészi *energeiát*, mely életének voltaképpeni közege volt, azért a *praxis*, azaz a műveket előállító célirányos tevékenység is mindvégig elkísérte: Géher terjedelmileg is impozáns irodalomtudósi életművet tett le nyomtatásban. Közben viszont, amennyire tehetette, került az irodalomtudomány kanonizált műfajait és szabadalmazott technológiáit. Pályája elején William Faulkner-ről készült kandidátusi értekezést írni. E célból ún. aspirantúrát pályázott és nyert el, éveken át kapott havonta pár száz forint (akkor nagy pénz!) kutatási támogatást. Végül az értekezésből és a kandidátusi fokozatból nem lett semmi, Géher sohasem jutott a munka végére (talán az elejére sem). Illetve nagyon is a végére jutott: a Faulkner-könyv megszületett, csak hát, mondjuk így, szétírt, sőt szanaszét írt formában. Különféle egyetemi és akadémia *acták* őrzik a virtuális (azaz megíratlan maradt) opusz illendően szakszerűre tupírozott fragmentumait, míg a mű más cikkelyei alkalmi esszégyűjteményekben, konferenciakiadványokban, ilyen-olyan *Festschrift*ekben olvashatók el. Leginkább mégis Faulkner-regények és elbeszéléskötetek magyar fordításait kísérő személyes hevületű, lábjegyzetekkel és hivatkozásokkal nem terhelt, ám ettől nem kevésbé súlyos és értékes elő- és utószavak formájában végzik dolgukat.

Később is mellékes-járulékos szerzői alkalmakat, ancilláris formákat töltött meg elsőrangú tartalmakkal, súlyosan szakszerű felfedezéseit ismeretterjesztés és olvasónapló-írás leple alatt terjesztette. Lectori jelentéseiből szublimált körképet a kortársi amerikai irodalomról, mellette a magyar irodalmi életet anatomizálta erre-arra eldobált esszéinek egymásba ízelésével (MESTERSÉGÜNK CÍMERE, 1989), rádió-előadásokat mentett le novella-elméleti tanulságokat rögzítő, verselemzési újdonságokkal szolgáló könyvvé (RÁDIÓKOLLÉGIUM, 1996). Egyetlen, megírásában és végső formájában egyaránt „szabályos” szakmunkája, a tekintélyt parancsolóan nagy laptükrű, közel négyszáz oldalas SHAKESPEARE-OLVASÓKÖNYV (1991) is voltaképpen szabálytalan munka: nem lehet róla tudni (és tegyük rögtön hozzá: jó, hogy nem lehet róla tudni), tankönyv-e vagy esszé, tudós bűvárlat vagy személyes (és egyáltalán *nem* szemérmes) vallomás William Shakespeare-ről, aki Géher

István életének, erkölcsének, érzés- és gondolatvilágának, ha szabad evvel a kissé régimódián patetikus szóval élnem, a vezérlő csillaga volt.

Nem tudom, csupán sejtem: önmagát leginkább mégis költőként tartotta becsben. Angol–magyar szakos bölcsészhallgatóként kezdett komolyan verselni, barátjával és diáktársával, Tandori Dezsővel *tandemben*, az ötvenes–hatvanas évek fordulóján. Aztán elhallgatott, pontosabban a költői működés származékos formájában, a műfordítás jelmezét magára öltve tette óvatosan közszemlére lírai tehetségét. Jelentős költőket – Robert Browningot, Ted Hughest, Seamus Heaneyt, Sylvia Platht – fordított, jelentősen. A tragikus sorsú, fájdalmasan vallomások lírát művelő Sylvia Platht különleges figyelemben részesítette: többször írt is róla, kötetet válogatott össze verseiből, Tandori Dezső fordításában (*ZÚZÓDÁS*, 1978).

Aztán döntött: mégiscsak költő lesz. Negyvenegy éves korában verseskötetet jelentetett meg, *MONDOM: SZERENCSED* (1981) címmel.

A kései pályakezds bravúra-versein nem nehéz felismerni a klasszikus-modernista poétikai ihletést, s a versfüzér nyelvjátékai, tipográfiai fufangjai, körmönfont idézés- és utalástechnikája nem is titkolják ennek az ihletésnek a forrásait, T. S. Eliot, Ezra Pound, e. e. cummings és más angol–amerikai űs- (és újabb) modernisták követésre választott példáját. De legalább annyira érdekes – és a későbbi Géher-kötetek, a *MÍ VAN, CATULLUS?* (1984), az újabb hosszás költői csendet megtörő *ANAKREÓNI DALOK* (1996), a *HOL AZ A LÁTVÁNY?* (1997), az „ÚJ FOLYAM” (1998), az *ESZTENDŐK ÉVE* (2002) felől szemlélve különösen szembetűnő – a versek tárgya: a költő hangsúlyosan költészeten kívüli énje, Géher István, a férj, apa és fiú, tanár és irodalmi-kulturális mindenés, illetve ennek az énnak a működésés és működésének a privát és publikus feltételei. Géher költészete valójában *önéletrajz*, rezignált lírai beszámoló hátratételek és méltánytalanságok között telő életéről, a pályát kísérő kudarcokról és csalódásokról – és a csendes állhatatosságról, amellyel mindezt viselnie kell az embernek, illetve a vigaszról, a családról és a barátokról, a tanárságról és a költőségről, mindarról, ami viselni és elviselni segít.

De beszámolt ez a lírai önéletrajz olyan csalódásokról is, amelyeknek a nagyobb környezet, az ország és az országgal történtek voltak a kiváltói. Köztük a legnagyobbbról: utolsó verseskötetében, a *POLGÁR ISTÓK*-ban (2008) Arany János-i csendes fájdalommal intett búcsút ifjúkora eszményének, az „igazi” (vagyis hát megálmodott) Polgárnak, a nemesen liberál-konzervatív polgári-értelmiségi éthosznak és életformának, amelyre csúfosan rácsáfolt 1989 és az azóta eltelt két évtized. Az a társadalmi-politikai fordulat, amely – Géher így hitte és remélte – ezt az eszményt volt hivatva valóra váltani. Vagy legalábbis megadni számára a lehetőséget, hogy végre háborítatlanul élhesse életét ennek az eszménynek a jegyében.

Mint oly sokan másoknak, Géher Istvánnak sem adatott meg ez a lehetőség.

Váratlan betegség végzett vele, kegyes gyorsasággal. Utolsó útjára többszázás, ha nem ezres tömeg kísérte el 2012. június 28-án a Farkasréti temetőben. A barátok, tanítványok, pályatársak közül többen messze idegenből, Párizsból, Dublinból, New Yorkból repültek haza a temetésre.

Négy kötetre való megszerkesztett verskézirat maradt utána, közöttük a HORATI CARMINA POST TEMPUS című ciklus, amelyet 2011-ben fejezett be Géher. Ezek már a búcsúzás versei voltak:

*„volt – nincs. volt, ami nincs? múltja kimúlt. múlik időd. letűnt,
megrogyant, lekopott mind, aki élt (széptanilag) – kihalt,
kidőlt... nézheted ám, hogy hova lett ihleted és erőd.
mégis írsz. ahogy, úgy! míg behalsz: írod, akárkinek.”*

Írta, és behalt. „Akárkinek”? Vegyük magunkra, ha eddig nem tettük, olvassuk, és ne felejtsük. Ne felejtsünk.

Takács Ferenc

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap,
a Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány (OSI) és a MOL
támogatásával jelenik meg

Nemzeti
Kulturális
Alap

A *Holmi* honlapjának fejlesztését
a Summa Artium és a Libri Kft. támogatja

SUMMA *artium*

